

Het Sint-Jorisgilde en de Markt te Geraardsbergen

Jacques DE RO

Renovatie versus nieuwbouw

Met de nieuwe inrichting van de Markt te Geraardsbergen anno 2004 krijgt dit openbare plein een stukje van zijn oude glorie terug. Het betonnen plaveisel heeft opnieuw plaats geruimd voor kasseien en natuurstenen dorpels en tegels. Het uitzicht van de historische markt heeft de laatste decennia echter heel wat van zijn schoonheid ingeboet. De vervanging van de oude “Marbol” door een replica en het verdwijnen van de kiosk (1893-1965) zijn wellicht allang vergeten. Maar met de afbraak van het voormalige “Gildenhuis van Sint-Joris” tijdens het laatste decennium van de vorige eeuw is de nieuwbouwwoede ook tot deze plaats doorgedrongen. De inplanting hier van een ultramodern bankgebouw heeft de straatwand langsheen het stadhuis voorgoed verminkt. Maar dit is slechts een beginpunt. Ook het “Volkshuis” (1923) van de Samenwerkende Maatschappij “De Verbroedering” en het daaraan palende dubbelhuis met zandstenen lijstgevel komen binnenkort onder de slopershamer. Zelfs het toegangspoortje met een zandstenen omlijsting met druipsleutel, waterlijst en geprofileerde, deels bewaarde imposten uit de 17de of 18de eeuw blijft niet overeind¹. Ditmaal zal de vrij gekomen ruimte worden

ingevuld met private eigentijdse woningbouw. De vraag mag hier terecht gesteld worden of dergelijke locatie wel geschikt is voor dit bouwproject. Terwijl de openbare gebouwen zoals de Sint-Bartholomeuskerk of het Vleeshuis een stevige opknappbeurt hebben gekregen en het plein van gezellige terrasjes wordt voorzien, gaat de nieuw- en vernieuwbouw er onverminderd door. De benedenverdieping van de vele handelshuizen wordt moeiteloos verbouwd, waarbij de keuze van de bouwmaterialen vaak totaal niet in relatie staat met de historisch gegroeide architecturale omgeving. Zelfs recent is probleemloos een vergunning afgeleverd om de gelijkvloerse verdieping van een pand van een garagepoort te voorzien. De stedelijke Erfgoedraad, die in 2002 is opgericht, heeft enkel een adviserende rol en kijkt met lede ogen toe hoe het historische stadslandschap steeds sneller ten prooi valt aan bouwpromotoren.

Het kan nochtans anders. Het besef van de architecturale waarde van sommige stadswonhuizen groeit langzaam bij de bevolking. Recente voorbeelden zijn de geslaagde restauratie van “Het Huis der Lombarden” in de Vredestraat, van het “Hotel du Lion d’Or” op het Stationsplein en van het vroeg-twintigeeuwse bakstenen hoekhuis met puntgevel

en hoektorentjes (ooit één der eerste “Adolphe Delhaize”- winkels in Geraardsbergen!) op de hoek van de Grotestraat en de Begijnhofkaai. Laatst genoemde bouwproject respecteert en herwaardeert volledig het straatbeeld, terwijl toch in datzelfde bouwvolume een comfortabele meergezinswoning is ondergebracht.

Dergelijke pilootprojecten kunnen een aanzet zijn waarbij de bouwheer niet langer grijpt naar volledige nieuwbouw maar naar een valorisatie van de bestaande stadswoning. Een principe dat overigens in andere Vlaamse steden regelmatig wordt toegepast en waarbij het lokale stadsbestuur door strakkere bouwregels, premies en subsidies een handje kan toesteken.

Het “Gildenhof van Sint-Joris”

De verdwijning van het hoger genoemde ‘Gildenhof van Sint-Joris’, ook nog ‘Scuttershof’ genoemd, is zonder meer een kaakslag voor de mensen die bezorgd zijn met het historische bouwpatrimonium van de stad Geraardsbergen. Woning en tuin (Sectie B 411^a, 550 m²) zijn na de Franse Revolutie in handen gekomen van de advocatenfamilie Bijl. In 1873-1881 is er het bankhuis van Cyrille Spitaels (1819-1881) in gevestigd². Het goed wordt in 1882 aangekocht door notaris en fotograaf Désiré De Clercq (1842-1923), die het tot zijn ambtswoning

¹ *Bouwen door de eeuwen heen, Provincie Oost-Vlaanderen, Arrondissement Aalst, Gent, 1976, dl 1, p. 320.*

² J. DE RO, *Analyse van een belangrijke financiële en politieke familieclan: de Spitaels van Geraardsbergen. Machtsverwerving en -verlies, onuitgegeven licentiaatverhandeling, U.G., 1976-1977, p. 249.*

Afb. 1: De Markt te Geraardsbergen anno 1827 met de Sint-Joriskapel, links aangebouwd tegen de Sint-Bartholomeuskerk en rechts, naast het latere gebouw van de Liberale Kring, het zogenaamde "Sint-Jorishof". Het voormalige "Gildenhuis van Sint-Joris" is hier minder goed zichtbaar, maar ligt langs de zijde van het stadhuis en voorbij het enige trapevelhuis (schilderij van D. Missiaut)

maakt³. Na zijn overlijden in 1923 blijft het voormalige gildenhof in het bezit van de aangetrouwde familie De Blicck tot 1964. De laatste eigenaar vóór de afbraak is René Brecx (°1924), die er zijn dokterspraktijk heeft⁴.

Het gebouw staat afgebeeld en aangeduid op het bekende stadspanorama van *Gerardimontium vulgo Gheertsberghe* van Joan Blaeu (1648)⁵. In de achterliggende tuin, die in die tijd tot de Steenstraat reikt, staan de doelen voor de boogschutters opgesteld. Op

deze plaats heeft ook de voorbije jaren een grondig archeologisch onderzoek plaatsgevonden van het zogenaamde "Huis Van Waesberghe". In het gebouw zelf hebben de gezellen van het Sint-Jorisgilde hun vergaderingen gehouden.

Het hoge aanzien van het gilde van Sint-Joris

Het bestaan van deze corporatie der kruisboogschutters moet zeer oud zijn want volgens Meyerus weten haar leden zich te onderscheiden tijdens een

groots schiettoernooi in juli 1394 te Doornik. Later nemen ze ook deel aan de toernooien te Mechelen (1404), te Oudenaarde (1408) en te Gent (1440). In 1449 winnen zij zelfs de eerste prijs op het schiettoernooi van Kortrijk. Het Sint-Jorisgilde wordt voor het eerst vermeld in de stadsrekening van 1477. Het stadsbestuur verleent de gezellen regelmatig een toelage want ze nemen deel "*metten witten harnasche*" aan de processies. Ook in oorlogstijd speelt deze militaire corporatie een onvervangbare rol. Zij vormt, samen met het Sint-Sebastiaangilde, elitecompagnies

³ V. VAN BOSSUYT en F. WILMOTTE, *Gidsboek voor de stad Geeraardsbergen*, Geraardsbergen, 1912, p. 134.

⁴ AKG (Archief Kadaster Gent), doc. 212, dl. 1, art. 111; dl. 1, art. 96; dl. 2, art. 764 en 941; dl. 4, art. 1484; dl. 5, art. 1639 en 1756; dl. 1 B, art. 1756; dl. 9 B, art. 5234.

⁵ A. SANDERUS, *Verheerlykt Vlaandre*, Den Haag, 1735, deel II, derde boek, p. 83: "*'t Huis der Schutters van St. Joris-Gilde staat ter rechter zyde van St. Bartholomeus-Kerspel-Kerk, en dicht by de Stads-Muuren, op een zeer vermaakelyke plaats*".

van de stadsmilitie Het gilde geniet een hoog aanzien omdat het onder haar leden tal van vooraanstaande burgers telt waaronder de baronnen van Boelare, de heren van Idegem en talrijke andere edellieden. Joannes van Waesberghe (1603-1632) vermeldt dat zelfs de graven van Izegem en Roeulx, grootbaljuws van de twee steden en het land van Aalst in zijn tijd, het register van de corporatie hebben getekend⁶.

Uniek is het "**Boeck der incomelinghen van het ghilde van de Edelen heere Sint Jooris binnen de keijserlijcke Stadt Gheertsberghe**", een bruinlederen lijvig register waarin alle gezellen staan opgetekend met inschrijvingsdatum en het betaalde bedrag aan lidgeld vanaf het jaar 1551. Deze begindatum refereert vermoedelijk naar de brand die in 1548 en 1549 delen van de Oudenbergstad in de as heeft gelegd en dus ook schade heeft toegebracht aan het gildenhuis⁷. Een nieuw register is destijds opgesteld. Het boek is bewaard in het depot van het Rijksarchief van Ronse en biedt ons over meer dan drie eeuwen een uitgebreide lijst van belangrijke en invloedrijke personen uit de stad en de omgeving. Het werk heeft eertijds deel uitgemaakt

van het persoonlijke archief van Albert Spitaels (1770-1838), bekende bankier en politicus te Geraardsbergen. Hij treedt zelf toe tot het gilde op 16 juni 1791⁸. Vijf jaar later, met de bezetting van de Denderstad door Franse troepen, wordt het Sint-Jorisgilde, samen met de andere stedelijke broederschappen, door het besluit van 28 april 1796 ontbonden. In zijn *Inventaris van het Archief der Stad Geeraardsbergen onder het Oud Regime* (Tongeren, 1935) vermeldt Dr. L.M. Van Werveke dat het register loopt tot 1832. Hiermee wordt verondersteld dat het Sint-Jorisgilde ook na zijn ontbinding nog regelmatig is samengekomen. Onder het Franse Keizerrijk (1804-1814) is immers de openbare rust teruggekeerd en zijn opnieuw de afgeschafte confréries toegestaan. Niets is minder waar. De einddatum 1832 verwijst alleen naar het jaar dat de gewezen politiecommissaris François-Guillaume-Emmanuel Spitaels (° 1763) op 28 juni van dat jaar in het kasteel van Viane is overleden. Dit gegeven is netjes in het rood geschreven naast de naam van de betrokkene. Vermoedelijk komt deze notitie van Albert Spitaels die de sterfdatum van zijn oom moet gekend hebben. De laatste inschrijving in het schuttersgenootschap dateert van

27 augustus 1793. Het is Jeanne-Françoise Spitaels (1773-1847), de jongere zuster van Albert, die als laatste tot het gilde is toegetreden. De opname van vrouwen in het broederschap is overigens in deze periode vrij frequent gebeurd⁹.

Het "Gildenhof van Sint-Joris" moet volgens A. Mahauden (1906-1982) reeds tijdens het Ancien Régime in het bezit gekomen zijn van de Sint-Adriaansabdij. Maar enig bewijs is hiervoor niet gevonden. Dit dubbelhuis telt vijf traveeën en drie verdiepingen onder een leien zadeldak. Het gebouw bezit net vóór de afbraak een nieuwe bakstenen straatgevel, maar op oude postkaarten prijkt nog een zandstenen gevel. Boven de centrale spitsboogpoort hangt het wapenschild van de abdij. Met de afschaffing van de corporatie in 1796, wordt het gildenhuis door de Franse overheid in beslag genomen. Tijdens de zitting van de municipaliteit op 22 december 1797 wordt besloten het vergaderlokaal en de tuin te gebruiken als "champ national" voor de jongeren van het kanton om er geregeld aan lichaamstraining te doen en ook als zomerlocatie voor het houden van de republikeinse feesten. Tenslotte wordt in 1799 de hele site, op dat ogenblik bewoond door Ph. Baudewijn, doorverkocht aan een

⁶ A. DE PORTEMONT (vertaling P. CATTELAÏN), *Historisch onderzoek naar de stad Geraardsbergen, Geraardsbergen*, 1996, boekdeel II, pp. 38-39. Joris leeft in de derde eeuw na Christus in de streek van Cappadocië (Turkije). Hij is een geëerd soldaat van de Romeinse keizer Diacletianus, die hem al snel tot een hoge rang bevordert. Joris dient de keizer niet langer wanneer deze de christenen gaat vervolgen. Hij komt openlijk op voor zijn geloof en wijst de keizer terecht. Dit kost hem een martelaarsdood. In de Middeleeuwen wordt Sint-Joris voorgesteld op een wit paard terwijl hij de draak doodt die de stad Sirene (Libië) bedreigt. Hij redt hiermee de koningsdochter, wat maakt dat de bevolking zich tot zijn geloof bekeert. Sint Joris is bijzonder populair onder de kruisvaarders en wordt in de 13de eeuw de beschermheilige van diverse Europese steden, waaronder Venetië. In 1222 brengt hij het zelfs tot beschermheilige van Engeland. Hij is de beschermheilige van wapendragers als soldaten, militairen en boogschutters en van ruiters, gevangenen, ziekenverzorgers en scouts.

⁷ P. GUILLEMIN, *La cité sur la colline 1068-1940*, Liège, 1945, pp.34-35.

⁸ RAR (Rijksarchief Ronse), OGA (Oud Gemeentelijk Archief), nr. 899; J. DE RO, *op. cit.*, p. 307: in het sterfhuis van Pauline Spitaels (1797-1856), oudste dochter van Albert, zijn archiefstukken teruggevonden van de gewezen Sint-Adriaansabdij, een aantal afgeschafte gilden en de baronie van Boelare.

⁹ V. FRIS, *Geschiedenis van Geeraardsbergen*, Gent, 1911, pp. 255, 458-459: de auteur vermeldt de afschaffing van het Sint-Jorisgilde op 21 april 1796.

Afb. 2: De herberg “In Sint Joris hof” van Désiré Hoste naast de Liberale Kring omstreeks 1910. De voorgevel met vlaggenmast heeft een ander geschilderd opschrift dan op afbeelding 3 (postkaart, Verzameling J. Denie)

zekere Sunaert uit Gent¹⁰.

Het “Sint-Jorishof”

Toch is er in de loop van de voorbije twee eeuwen ook sprake van een zogenaamd “Sint-Jorishof” langs de tegenover liggende straatwand van het marktplein. Deze locatie moet gesitueerd worden links van het voormalige “Groot Landhuis” (1598), dat in 1817 wordt vervangen door het latere gebouw van de Liberale Kring (afb. 1). Daar heeft volgens van Waesberghe het fraaie woonhuis van Joannes Prieels, licentiaat in de rechten, gestaan; in 1626 wordt het als stadsschool ingericht¹¹. Op het schilderij van D.

Missiaut uit 1827 met het zicht op de Markt te Geraardsbergen staat tussen het bankhuis van François Spitaels (1769-1827) (de latere Liberale Kring) en het bankhuis van zijn jongere broer, de hoger vermelde Albert Spitaels de eerder smalle woning, bekend als “Sint-Jorishof”. Het is een bescheiden rijwoning (thans huisnummer 46) van drie traveeën en drie bouwlagen onder een zadeldak¹². De vraag kan gesteld worden waarom deze woning geassocieerd wordt met het Sint-Jorisgilde. De schutterscorporatie verliest in 1797 haar vergaderplaats en zoals hoger duidelijk is geworden, valt hiermee het doek voorgoed over het eeuwenoude gilde. Uit historisch

onderzoek blijkt dat het hier niet om een nieuwe vergaderplaats van het Sint-Jorisgilde gaat, maar om een drankgelegenheid. Zo houdt Christiaan van Hoorde op deze plaats in 1789 de herberg “Sint-Jooris”.

Benoît Meunier en zijn echtgenote Lucie Vandemergel vestigen zich in de Denderstad in 1790 en nemen de zaak (Sectie B 217, 160 m²) van van Hoorde over. Zij behouden de herbergnaam want hun zoon, eveneens Benoît, is vanaf 14 mei 1856 eigenaar-uitbater van ‘*un cabaret nommé “Saint-Georges.”*’. De herberg blijft in handen van de familie Meunier tot 1901. In dat jaar koopt Désiré Hoste-Galle het pand. Ook hij blijft de oude herbergnaam trouw, want hij laat op de voorgevel “In Sint Joris Hof D. Hoste-Galle Estaminet” schilderen. Naast café is er in het huis ook nog een koffiebranderij ondergebracht (Afb. 2 & 3). Op 30 december 1913 verandert de herberg opnieuw van eigenaar. Denis Vanden Eynde (° 1888), landbouwer uit Overboelare, neemt de zaak over. Hoelang het gebouw nog als herberg blijft fungeren is niet uit het kadasterarchief te achterhalen. In 1965 wordt opnieuw een eigendomsverandering genoteerd¹³. Vandaag staat het gebouw leeg en ziet er erg verwaarloosd uit. De winkelpui van recente datum mist elke charme van *Estaminet “In Sint Joris Hof”*. De openstaande vensters nodigen uit voor een snelle aftakeling, terwijl het pleisterwerk van de voorgevel komt (Afb. 4). Niet bepaald een fraai gezicht voor een gerenoveerd marktplein.

¹⁰ A. DE PORTEMONT, *op. cit.*, boekdeel I, pp. 111-112; zie noot 1.

¹¹ Zie noot 4.

¹² L. VANDER HEYDE, *Kunstpatrimonium Geraardsbergen (schilderijen Abdij, Hospitaal & Stadhuis)*, Geraardsbergen, 1985, pp. 240-241; J. DE RO, *op. cit.*, pp. 246-247 en afbeelding 41; *Bouwen door...*, p. 322.

¹³ AKG, doc. 212, Ger., dl. 1², art. 407; dl. 6, art. 2024; dl. 2 B, art. 2024; D. SURDIACOURT, “*Of Dirck ook iets meedrinkt?*” *Lijst van herbergnamen in het 19de eeuwse Geraardsbergen*, Gent, 1987, pp. 85, 89.

Afb. 3: Naast "Estaminet "In Sint Joris Hof""baat de familie Hoste-Galle in deze rijwoning ook nog een koffiebranderij uit

Afb. 4: De voorgevel van het vroegere "Sint-Jorishof" anno 2004 oogt erbarmelijk (Foto D. Surdiacourt)

De vroegere aanwezigheid van het Sint-Jorispilgde heeft in het verleden ook andere caf ebazen op de Markt geïnspireerd in hun keuze voor een herbergnaam. Op de plaats waar in 1923 het hoger genoemde "Volkshuis" is verrezen, heeft voorheen een statige woning (Sectie B 413, 520 m²) gestaan. Hier is van 1863 tot 1866 de drukkerij van Victor Bijl (1841-1908) gevestigd. Nadien staat het huis bekend als *Estaminet "Saint Georges"*. De herberg gaat voorgoed dicht in maart 1877, wanneer sigarenfabrikant Eugène Van Landuyt (1822-1886) bij een openbare verkoop de nieuwe eigenaar wordt¹⁴.

De "Sint-Joriskapel" als beschermd monument

Op de historische markt van

Geraardsbergen is het Sint-Jorispilgde nog steeds manifest aanwezig door de tegenwoordigheid van de "Sint-Joriskapel", ten noorden aangebouwd tegen de Sint-Bartholomeuskerk. Het bouwjaar van deze gildenkapel is niet gekend, maar volgens Van Waesberghe is zij opgericht reeds v or de bouw van de hoofdkerk. Op 5 april 1485 gaat zij tijdens een conflict tussen de heer de Ligne en de Gentenaars in de vlammen op. Ook tijdens de Beeldenstorm in 1566 wordt zij verwoest. Nadien ondergaat zij nog talrijke transformaties, vooral aan de voorgevel. Pas in 1870 wordt de kapel met de kerk verbonden¹⁵. Het oude vloerniveau van de kapel ligt vandaag heel wat lager dan het huidige marktplein, dat met de renovatiewerken opnieuw is opgehoogd. Achter

het toegangspoortje bevinden zich onmiddellijk de mazouttanks voor de verwarmingsinstallatie van de hoofdkerk.

Slotbeschouwing

Terwijl het "Gildenhuis van Sint-Joris" onherroepelijk verloren is en de toekomst van de vroegere herberg "Sint-Jorishof" vragen opwerpt, zorgt het Koninklijk Besluit van 28 december 1936 ervoor dat de kerkgebouwen op de Markt beschermd zijn, zodat de "Sint-Joriskapel" ook door de komende generaties kan bezichtigd worden. Wordt het niet hoog tijd dat de historische markt van Geraardsbergen als beschermd stadsgezicht wordt voorgedragen?

□

¹⁴ AKG, doc. 212, dl. 1, art. 216; dl. 2, art.1070; D. SURDIACOURT, *op. cit.*, p. 85.

¹⁵ A. DE PORTEMONT, *op. cit.*, boekdeel II, p. 141; V. VAN BOSSUYT, *Geraardsbergen. Toeristisch Centrum*, Geraardsbergen, 1963, geen paginanummering.